

Baročna lepota Materinega dobrega nasveta

Fortunat Bergant: Mati Božja dobrega sveta, 60. leta 18. stoletja

■ **Milček Komelj**, dr. znanosti in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. 10 let je bil predsednik *Slovenske matice*. Je redni član *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, redni član *Evropske akademije znanosti in umetnosti* v Salzburgu in častni občan Novega mesta. Njegova bibliografija obsega nad 1500 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov.

Bolj kot h kakim svetovalnim službam so se naši baročni predniki v življenjskih stiskah zatekali po nasvete k svetnikom, predvsem pa k Materi Božji, v kateri so videli najboljšo svetovalko, tako kot je otroku vselej najboljša svetovalka mati. Zato je v upodabljanju Marije med številnimi milostnimi podobami temu njenemu poslanstvu posvečen poseben slikarski motiv, poimenovan Mati Božja dobrega sveta.

Slike z Marijo, vselej ljubeznivo pripravljeno svetovati, so bile v baročnem času pri nas enako popularne, kot so danes precej sorodne ji kopije brezjanske *Marije Pomagaj*, saj so, kot piše France Stele, visle tako rekoč v vsaki župnijski cerkvi. A Materi Božji dobrega sveta je na Slovenskem posvečena samo ena poznobaročna cerkev, v Slinovcah nad Kostanjevico na Krki, od koder je bila doma mati slikarja Božidarja Jakca. Umetnik je prav zato vzvalovano okoliško pokrajino, ki jo je rad slikal, ljubeče imenoval kar »dober svet«, pač v znamenju pomenov, ki jih zajema beseda svet, v katerem je zajeta tudi svetost. Drugače naglašena, kot svet, pa se nanaša tudi na nasvet, ki ga daje Marija, in tako je postal podeželski svet okrog njene cerkve v umetnikovih očeh že sam po sebi ne le prikupen, ampak tudi dober.

Na Slovenskem je Marijo dobrega sveta največkrat naslikal baročni slikar Fortunat Bergant, najiminitnejša pa je gotovo njegova podoba s tem motivom v župnijski cerkvi v Mošnjah na Gorenjskem.

Slika od drugih upodobitev izstopa predvsem zato, ker je umetnik pod osrednji prikaz Marije dobrega sveta isti motiv kot majhno pravokotno »sličico na sliki« vključil v prizor iz legende o prenosu Marijine podobe leta 1467 iz Skadra pred turško nevarnostjo v italijansko mesto Genazzano. Slika leti nad Jadranskim morjem, nočni čudež pa poleg polmeseca in zvezd oznanjajo nenavadni nebesni poja-

vi: letečo podobo med potjo z obeh strani spremljata ognjen stolpasti oblak in v goreče srce vzplamteli ognjeni plamen. Na dnu podobe je na levem robu videti utrjeno mesto in na desni ljudi na čolnu, ki strme v čudežno dogajanje. Jedro slike, podoba Marije dobrega sveta, pa je umetnik zaobjel s prepričljivo naslikanim, razgibano plamenečim pozlačenim rokokojskim okvirom, gibko prilagojenim zaobljenemu obrisu figuralne kompozicije, in ga ob straneh okrasil še s cvetjem: z vrtnico kot baročno kraljico vseh rož in lilijo kot znamenjem čistosti.

Slika je živo barvita z izstopajočimi rdečimi in modrimi poudarki, z njenim cvetličnim in rezbarskim razkošjem pa je značilno naglašena tudi barva radoživega in religioznega baročnega časa, saj je bil barok že sam po sebi poln zlatega oltarnega sijaja in pisanega cvetja; po njegovih svetiščih nas vsepovsod pozdravljajo naslikane bujne vaze s cvetočimi rožami in z rožo izenačuje Marijo tudi ljudska pesem. Samo sliko pa lahko v tej barviti luči ugle damo kot milostno podobo na nebeškem oltarju neomajnega človeškega zaupanja v Boga.

Kompozicijsko podoba sledi izhodiščnemu genezanskemu motivu, ki mu sledijo vse tovrstne upodobitve. Izrazito plastično modelirana Marija živahno gleda in se smehlja, k njenemu licu se stiska Jezušček, ki jo ljubeče objema okrog vratu. Mati Božja pa hkrati strmi proti gledalcu, pri-

pravljena, da mu svetuje, in prav to na sliki izrecno poudarjajo svetopisemske besede, zapisane na značilno privihanem listu, ki ga razgrinja v rokah: *Accipe Consilium a me (Sprejmi moj nasvet)*. O samem motivu kot varianti bizantinske Eleouse z ikonografskega vidika piše v knjigi o Mariji v slovenski umetnosti Lev Menaše, ki povzema izročilo, naj bi angeli v Genazzano na mavrici v spremstvu mož na kopnem in na morju prenesli fragment freske s tem motivom. A nekoč priljubljeni motiv, ki je pri nas navzoč že v 17. stoletju, je po koncu baroka kmalu izzvenel; med pisci, povezanimi s cerkvenim izročilom, ga je v 19. stoletju povzdignil v naslov svoje ljudske povesti duhovnik Jernej Dolžan. Fortunat Bergant se v slovenski umetnosti odlikuje kot močno poseben ustvarjalec. Znal je biti nadvse rafiniran, zlasti v sveto-vljanskih portretih plemičev, hkrati pa tudi zelo ljudski, kot bi se hotel približati kmečkimi ljudem in ustreči njihovim verskim predstavam. Izpopolnjeval se je na rimski akademiji sv. Luka, a tudi spričo tamkajšnjih akademskih zgledov ni zatajil izrazito osebnega značaja in navezanosti na izzvenevajoči barok, ampak je vseskozi izstopal s poudarjeno težnjo po močno čustvenem izrazu. V prizorih Kristusovega trpljenja je tak izraz stopnjeval celo v bolečo ekspresijo, na tej Marijini sliki pa ga je usmeril v veliko prisrčnost in ljubeznivost, da ne rečem pohlevnost in krotkost, s katerima so pisci tudi že utemelje-

vali ukoreninjenost našega baroka.

Prav zato, ker je v času, ko je umetnost obvladoval mednarodni eklekticizem, svoja obličja zajemal iz vsakdanjega življenja in ljudi ni idealiziral, je Bergant obveljal celo za najbolj slovenskega od naših tedanjih slikarjev. Tudi ko je kakšno sliko kopiral, je obličje na njej preoblikoval po svoje in ga »podomačil«. Taka, ne glede na zlato obrobljeno oglavnico pristrčna in ljubka, prav nič aristokratsko idealizirana in odmaknjeno nedostopna, je tudi njegova Mati Božja; otroški Jezušček pa je veselo razigran. Tako zamišljena podoba je v resnici videti tolikanj ljubeznivo pristrčna, da je pri ljudeh zlahka vzbujala zaupanje; značilna stilizacija njenih obrazov pa umetnostnim zgodovinarjem dopušča, da lahko njenega avtorja prepoznamo že na prvi pogled. Enako značilno zanj je tudi stiliziranje geometrijsko zalomljenega gubanja naslikanih oblačil, kot ga razbiramo na robu sinje Marijine halje, ki pod Jezuščkovim ramenom oklepa gib njegove roke, zaupljivo položene nad materinske prsi.

Vsa Bergantova umetnost jasno kaže, da je imel umetnik predvsem izraziti posluh za človeka; zato je pokrajine v njegovem delu ravno toliko, da nakazuje potrebno lokacijo dogajanj ali podčrta vzdušje. Mošenjsko Marijino podobo je Bergant izjemoma dopolnil še z legendo, ki je bila slovenskim romarjem znana že s cerkvenih podob in so jo poznali tudi iz Redeskinijevega prevoda njene upesnitve, svojo pozornost pa je usmeril predvsem na čudežnost, ki jo poudarjajo nebesni pojavi pod

Marijo, kjer se srečujeta dnevna svetloba in nočna tema.

Celoten prizor, ki ga povzdiguje pozlačeni okvir in cvetje, izpod vrha slike spremljajo v oblakih zamaknjeni angelski obrazi. Taki angelci so za baročne podobe nepogrešljivi, v Bergantovih slikah pa imajo včasih tudi specifično vlogo, saj s svojimi izrazi in kretnjami podčrtujejo njihovo temeljno vsebino ter stopnjujejo veselo ali žalostno občutje. Na podobi, ki ljudem obeta Marijino pomoč, seveda niso žalostni, ampak zadovoljno zamaknje-

ni v svojo nadzemsko srečo. Angelca tik ob naslikanem okvirju zreta v Marijino sliko, krilatca nad njima pa zamaknjeno strmita v nebo in tako že s pogledom opozarjata na vez z onstranstvom, ki jo nakazuje tudi (sicer slabo razvidna) mavrica nad plastično razčlenjenim Marijinim in Jezusovim nimbom. Z vsem tem bogastvom nas Bergantova podoba nagovarja kot očarljiva slika zaupanja in verovanja, z barvito lepoto ožarjenega življenjskega veselja in živahnega čudenja nad božjimi skrivnostmi sveta in neba. ◀